

פרק י – הנעלה בהר ה'?

א. טענות השוללים

כפי שבארנו, הרי מבחינת ההלכה אין איסור לעלות להר הבית כיום. ובלבד שהעולים יקפידו על הלכות מורא מקדש, הטהרה והכניסה למקומות המותרים בלבד. אף-על-פי כן רבים מתנגדים לעליה להר הבית, מכמה טעמים, שכאן נדון בעקריים שבהם^א:

א. מפני חששות הלכתיים שונים, כמו – טומאת זיבה (-שמא אנו זבים ואיננו בקיאים בטהרה), טומאת קרי (-שמא איננו יודעים אילו מי-רגליים נחשבים כקרי), הכנסת בגדים טמאים, ועוד (ראה למשל בשו"ת ציץ אליעזר ח"י א).

ב. רבים טוענים שאמנם ניתן להכנס להר הבית באופן המותר, אבל אם יכנסו אלו היודעים את ההלכה ומקפידים עליה – יגרום הדבר לתקלה, שע"י זה יראה הדבר כהיתר ויבואו להכנס גם כאלה שאינם יודעים את ההלכה או אינם שומרים עליה. ועוד; כיון שאין כיום בהר הבית סימון של המקומות האסורים בכניסה, עלולים להכנס בטעות למקומות אלו. על כן, ראוי לעשות סייג ולקבוע שאף יהודי לא יכנס להר הבית (ראה למשל במועדים-וזמנים ח"ג עמ' עו).

ג. רבים מתנגדים, או נמנעים מלעלות להר הבית, מחמת חסרון ידיעה. היינו, משום שאינם עוסקים בנושא, טועים וחושבים על מותר שהוא אסור, למשל: רבים אינם יודעים כלל אפילו הלכות פשוטות ומוסכמות, כמו הדין שטמא-מת מותר להכנס להר הבית, או הדין שחיוב כרת אינו אלא בטמא הנכנס לעזרה (ולא להר הבית)^ב ג בהמשך נתייחס, כמובן, רק לשתי הטענות הראשונות.

ב. תשובות לטענות

מאידך, טוענים המצדדים בעליה להר הבית:

- א. הבאנו רק טענות במישור ההלכתי, בהתאם לאופי החוברת. טענות נוספות, שניתן לקרוא להן "רוחניות", דורשות בירור בפני עצמו, שאין מקומו כאן, ועוד חזון למועד.
- ב. על חשיבות לימוד נושאי הקודש והמקדש ראה דבריו הנמרצים והנלהבים של מרן החפץ-חיים בהקדמה ראשונה לספרו דרוב בענייני קדשים – ליקוטי-הלכות.
- ג. ומעניינת התבטאותו של האבני-נזר (י"ד תנב) על מי שרצה לומר שיש חשש כרת בהכנסת הידיים לכותל – "אשר כותב בשם איש אחד... הדבר מביא לידי גיהוך לחייב על מחנה לזיה כרת".

א. באשר לחששות ההלכתיים – צריך להתייחס לנושא ככל נושא בהלכה, ברצינות ובאחריות הדרושים, ולפסוק בו כפי המקובל בהלכה; לאסור את האסור ולהתיר את המותר⁷. אכן, אם העליה להר הבית היתה דבר "מיותר" עבורנו, ולא היה לנו ענין בה, היה אולי מקום לומר שעדיף לא להכנס לשאלות הלכתיות חדשות. אך אין הדבר כך; מטעמים רבים, שנפרט להלן, יש לנו ענין לעלות להר הבית, ושוב יש לדון בזה כבכל נושא הלכתי מעשי. וכפי שמעולם לא נמצינו מי שהחמיר בהלכות נדה מבלי לדון לגופו של ענין רק משום שהדבר נוגע בזשש ברת.

ב. באשר לחשש התקלה – טוענים הם שהמציאות מוכיחה להפך; דהיינו, יהודים רבים הנכנסים כיום להר הבית כלל אינם מודעים לחומר הדינים והאיסורים הנוהגים שם, ומתייחסים למקום כאל אתר תיירותי, ר"ל. ובין אלו ישנם רבים שאינם עושים להכעיס, ואילו היו יודעים, לא היו נכנסים, או שהיו נכנסים באופן המותר.

ומצד שני, הוכח שככל שעולים יותר יראי-ה', המקפידים בפרהסיא על ההלכה (–כמו הילוך רק במקומות המותרים, חליצת המנעלים וכדו'), כן גוברת המודעות בקרב הציבור הרחב שמקום זה הוא המקום הקדוש ביותר ואין לזלזל בו.

ג. טענות המחייבים

המצדדים בעליה להר הבית עושים זאת מכמה טעמים, שלהלן נביא חלק מהם בקיצור:

א. משום מצוות ישוב וכיבוש ארץ-ישראל (–ראה רמב"ן בהוספותיו לסה"מ"צ מ"ע ד), שעל כן מצווים אנו לקיים שלטון יהודי בהר הבית, לפחות כמו בכל מקום אחר בא"י, ואף יותר מזה, וכמו שמצינו בנחמיה (יא, ב) "ויברכו העם לכל האנשים המתגדבים לשבת בירושלים", וכן נפסק ש"הכל מעלין לארץ ישראל והכל מעלין לירושלים" (משנה כתובות ק"ז), דהיינו שבחיוב מצות ישוב א"י יתירה ירושלים על פני שאר המקומות⁸. וכיום, לצערנו, אין המצב בענין זה כפי הראוי להיות (בלשון

ד. ראה בידוי הגדול של רבנו ניסים: "במה אקדם... כגן סורר ומורה הייתי... בתלמיד חולק על רבו. את אשר טהרת טימאתי, ואשר טמאת טיהרתי. את אשר התרת אסרתי, ואשר אסרת התרתי... את אשר הקלת החמרתי, ואשר החמרת הקלתי...". ובקיצור הנהגת הוראת איסור והיתר, בש"ך י"ד סימן רמ אות ט – "כשם שאסור להתיר את האסור כך אסור לאסור את המותר...".

ה. ראה חת"ס י"ד רלג, רלד. ובשדי-הנוד (כרך ו) מערכת א"י. ובתורת-משה פרשת אמור כתב החת"ס "כי שם שער השמים, עיר שחבורה לה יחיו, שם הר המוריה עקדת יצחק, שם שבב יעקב וחלם לו סולם. שם הר בית ד' ותל שכל פיות עליו פונים ולא זזה שכינה מכותל מערבי. והנה לגמרי זה מקרוב מאה שנים שמו פניהם לצפת... וירושלים נשכחה לגמרי, והוא עיר שם ה' שמה, שגם בזה"ז מצויה

המעטה...), ואם יהודים לא יפקדו את המקום בתביעה לבעלות יהודית מינימלית, יש לחשוש שהמצב יתדרדר עוד יותר, ח"ל.

ב. יש כמה מצוות (כמו נטילת לולב וידיי מעשר) שייתכן ונוהגות בכל הר הבית (ולא במקום אחר), גם כיום, כפי שבארנו בפרק הקודם ולכן ראוי, לפחות לכתחילה, לעלות להר הבית בכדי לקיימן. ובפרט מצוות שמירת המקדש, שגם אם אין אנו מהויבים בה, הרי ממנה נלמד שכבוד הוא למקום המקדש בכך שאינו שמם, ושמצוה להשתדל שלא יכנסו טמאים וזרים למקום האסור להם. וגם במציאות הקיימת כיום ניתן לפעול בכיוון זה (בינתיים לפחות ב"דרכי נעם"....).

ג. כפי שבארנו בפרק "מורא מקדש" (לעיל פרק ח), כוונת מצוה זו היא להיות במקום המקדש ולנהוג ביראה, ולא להשתמש מלבוא למקום כלל.

ד. אנו מצפים לחידוש עבודת הקרבנות¹ ולבנין בית המקדש, שבזה תלוי חלק נכבד מתר"ג המצוות, והעליה להר הבית הינה צעד נוסף בדרך לקיום מצוות אלו. אמנם, דרך זו נראית כיום ארוכה וזרועת מכשולים רבים, אבל אין זה פוטר אותנו מלעשות את שלנו, כפי יכולתנו². וכעין שאמרו חז"ל על מציאת מקום המקדש: "לשכנו

- לעלות לרגל לירושלים". וראה בספרי לדברים יא, כד; שח"ל מתחו ביקורת על דוד המלך שעסק בכיבושים והוקים לפני שסיים להוריש את היבוסים וישב ירושלים – "סמוך לפלטרין שלך".
- ו. ובשנה האחרונה ראינו בעינו, בעזרה, שכל מקום בא"י שבו היה רק שלטון צבאי, ללא נוכחות או יישוב של ממש, נמסר ביד צר, וראה הלכות בית הבחירה פ"ו הט"ז.
- ז. במשך כל הדורות היתה משאת נפשם של ישראל לשוב ולהקריב קרבנות, כמו שנראה מהמדרש (ב"ר סד, י) המתאר שבזמן ר' יהושע בן הנניה נתנה המלכות רשות לבנות את ביהמ"ק והיהודים נענו לכך ברצון, אלא שלבסוף הושבת הדבר, ויתירה מזאת, יש אומרים שגם לאחר החורבן הקריבו קרבנות (מסוימים) בפועל כתקופות מסימות (ראה בכתבי מהר"ץ חיות המצוינים לעיל בהערות לפרק ז), וכן מוסרים הראשונים (הכפתור ופרה בפ"ז) שר' יחיאל מפריז רצה לבוא לירושלים ולהקריב קרבנות, ובדורות האחרונים עורר על כך ר' צבי הירש קלישר – ראה בספרו דרישת-ציון ("הכתבים הציוניים של הרב קלישר" הוצאת מוסד הרב קוק). ודנו בדבר זה הרבה מגדולי הדורות, כמו למשל ר' עקיבא איגר, החתם-סופר (ש"ת ה"ס י"ד רלד), הנצי"ב (מרומי שדה למנחות נו), הראי"ה קוק (בכמה מקומות בשו"ת משפט-כהן), החוון-איש (הלכות פ"ז ב), הגרצ"פ פרנק (ספר מקדש מלך) ועוד.
- ח. על בנין ביהמ"ק והקרכת קרבנות בימינו נכתבו דיונים רבים וארוכים (בעיקר בעקבות התעוררותו של הרב קלישר). לעניינינו, נזכיר כאן נקודה אחת, והיא שבנין ביהמ"ק והקרכת קרבנות הם שני דברים נפרדים, שאינם תלויים זה בזה בהכרח, וכמו שנפסק שמקריבים קרבנות אע"פ שאין בית (הלכות בית הבחירה פ"ו הט"ז). וכן, אמנם היה מי שטען שכל עוד אין לנו מלך ולא הכרתנו את זכר עמלק "פטורים אנו עתה... מלבנות בית הבחירה" – לשון ר' דוד פרידמן מקרליץ (בקונטרס דרישת-ציון-וירושלים בתחילת ספר שאילת-רוד, וראה מה שהשיבו על דבריו הרב קלישר בהוספות לדרישת-ציון, ובעיר-הקדש-המקדש ח"ה פ"א, ונראים דבריהם מדבריה, ואכמ"ל). אך

תדרשו ובאת שמה" – דרוש על פי נביא. יכול תמתין עזי שיאמר לך נביא? תלמוד לומר, לשכנו תדרשו – דרוש ומצא ואחר-כך יאמר לך נביא" (ספרי לדברים יב, ה). דהיינו, "שלא יגלה ה' סודו ע"י נביאיו להודיעם מקום הנבחר רק אם ישתדלו בזה וידרשו אחריו, ואז יערה עליהם רוח ממרומיים אחרי ההכנה הראויה" (מלבי"ם בפירושו לספרי שם, וכעין זה כתבו הגר"א באדרת-אליהו לדברים שם, והנצי"ב בפירושו לספרי).

ה. כפי שיתבאר לקמן (בבירורי הלכה פרק ו), יש מקום לומר שהתפילה ו/או ההשתחויה בהר הבית היא מצוה מיוחדת, הנוהגת גם כיום.

מכל מקום, ברור שהתפילה במקום המקדש ובקרבונו מקובלת ומרוצה יותר ממקומות אחרים, כמו שאמר יעקב אבינו: "אין זה כי אם בית אלוהים וזה שער השמים" (בראשית כח, יז), ופירש רש"י "מקום תפילה לעלות תפילתם השמימיה", וכן אמרו רבותינו (בפרקי דר' אליעזר, פל"ה) "מכאן אתה למד שכל המתפלל במקום הזה בירושלים כאילו מתפלל לפני כסא הכבוד, ששער השמים שם הוא ופתח פתוח לשמוע תפילה", ולשון הרמב"ן (שם) – "והנה הר המוריה טוב לתפילה". וכן אמרו רבותינו על בית המקדש – "שמתחילה לא בנאו שלמה אלא על תנאי שכל מי שיש לו צרה יבוא ויתפלל עליה" (מסכת שמחות פ"ו), כמפורש בדברי שלמה בחנוכת ביהמ"ק (מלכים א' פרק ח) – שזהו המקום הנבחר לתפילה, אשר אליו יבוא כל אדם – יהודי או נכרי – להתפלל בעת צרתו. ונשנה הדבר פעמים רבות בנביאים, שביהמ"ק הוא "בית התפילה".

ועוד; כל תפילותינו קשורות הן לביהמ"ק – שהן נתקנו כנגד הקרבנות או כנגד תפילת האבות, שלפי חז"ל היתה במקום זה (ראה פסחים פת. וברש"י), וכן אנו מכוונים בתפילה לעבר מקום המקדש. ומכל זה ברור, שהתפילה במקדש עצמו היא המעולה ביותר. וכעין זה כתב היעב"ץ (בהקדמה לסידור בית יעקב, הנקראת "סולם בית אל"); "ידוע שחובת המתפלל לכוון גופו כנגד ירושלים... שלא יספיק זה הרושם והרמז שאנו עושים לזכר ולדוגמא וסימנא בעלמא, אלא היבא דלא אפשר, אז תעלה לנו הכוונה והמחשבה הטובה ותצטרף למעשה והנמנע... אמנם, לא ישובה

טענה זו נאמרה רק לגבי בנין המקדש, אבל הקרבת קרבנות ודאי אינה תלויה בדברים אלו, וכדברי רד"פ מקרלין (שם) "אבל בעבורה (-חידוש עבודת הקרבנות) אב היינו יודעים איך ובמה לעבוד, היינו מחויבים לבנות מזבח ולהקריב עליו קרבנות" (-וכמו שנוכח משבועות טז. הלכות בית הבחירה פ"ז הי"ד שאין צריך מלך בכדי לשוב ולהקריב קרבנות). אמנם, לדעת הגאון מקרלין יש כמה ספקות שמונעים מאתנו להקריב קרבנות "עד יערה רוח ממרים עלינו ויאיר עינינו בזה" – כמו כעייית ייחוס הכהנים, מקום המזבח ועוד שאלות (-שגדולים אחרים טענו להן פתרון), אלא שמכל מקום, כפי שהבאנו לקמן, הרי ה"רוח ממרומים" באה בעקבות השתדלותנו.

ולא תועיל הכוונה במקום שאין טענת אונס גמור... ולזה צריך כל אדם מישראל לעשות בלבו הסכמה קבועה ותקועה לעלות לדור בא"י... ולהשתוקק להיות זוכה להתפלל שם לפני היכל מלך, אע"פ שחרב לא זזה שכינה ממנו"^ט (וראה בכוזרי ב, בג). ולשון הפרישה (באו"ח סימן צד) – "שיחשוב בלבו ורעיוניו כאילו הוא עומד במקדש אשר בירושלים בקדש הקדשים".

ו. החיבה למקומות הקדושים מתבטאת גם בצורה הממשית ביותר – "גדולי החכמים היו מנשקים על תהומי ארץ ישראל ומנשקים אבניה ומתגלגלים על עפרה, וכן הוא אומר (בתהילים קב) "כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו" – הלכות מלכים לרמב"ם פ"ה ה"י). וכן נאמר על התנאים שהיו מנשקים את רצפת עזרת הנשים "לקיים מה שנאמר כי רצו עבדיך את אבניה..." (סוכה נג. ורש"י שם). ומטעם זה נהגו ישראל במשך כל הדורות לעלות לא"י ולירושלים, סמוך למקום המקדש, כמו שהסביר ר' יהודה הלוי בעלותו ארצה "גם מי שמעורר בלב בני האדם אהבה למקום הקדוש הזה ראוי לשכר בלי ספק והוא מקרב עת בוא תקותינו. כמו שנאמר "אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד, כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו" – זאת אומרת, ירושלים לא תבנה כי אם כאשר ישתוקקו אליה בני ישראל תכלית תשוקה, עד אשר יחוננו את אבניה ואת עפרה" (ספר הכוזרי, חתימת הספר). וכיו"ב כתב המהרי"ט (ח"א קלד) – ש"היו נוהגים בזמן שהשנים כתיקונן שהיו עולים בני מצרים וסוריא ובבל ברגלים לירושלים – חיבוב ארץ היא זו".

ז. אבילות החורבן באה לידי ביטוי בעלייה לירושלים ולמקום המקדש החרב.

אבילות זו, מלבד חיובה העצמי, הרי היא נוגעת לתשובתנו על השאלה – "ציפית לישועה?". שעל כן אמרו חז"ל "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה" (תענית ל:). וגם זו מן הסיבות החשובות לעלייה לרגל במשך כל שנות החורבן, כמו

ט. "ועל דבר מצות התפילה לכל סעיפיה, הלא דבר ידוע הוא שהתעלותן של התפילות כולן קשורה היא בסגולה העליונה של קרשת ארצנו הקדושה ועיר הקדש ירושלים, מקום השראת הקדושה ושער השמים... ומאחר שהתפילות כולן מרוכזות הן בארץ הקדש ובעיר הקדש, העיר שהיא בית חיינו וחמדת מקום מקדשנו, אין ספק שהאידיאליות העליונה שבתפילה מתגלה במקום הקדוש הזה במדה יותר עליונה ממה שהיא יכולה להתגלות במקומות אחרים" – מאמרי ראי"ה עמ' 302.

י. וכראי להביא כאן את הדברים שנכתבו בקונטרס "חרבות ירושלים", בו הסבירו חכמי ירושלים לפני מאות שנים מדוע לא עזבו את עיר הקדש מחמת הצרות: "כי הנה אלוהינו זה קיינו לו עומד אחר כתלנו, לא זזה שכינה מכותל מערבי. ואם השי"ת מאהבה אותנו נתאוה לדור עמנו במקום הקדוש הזה אע"פ שהוא רואה גויים מרקדים בהיכלו – ואיך יעלה על לב איש אשר בשם ישראל יכונה, שויכחו האב הרחמן להסתופף בבית ה', לעזבה ולהפרד ממנה... ולהניחה, ח"ו, שכולה וגלמודה?"

שכתב הרמב"ן במכתבו מא"י (כתבי הרמב"ן ח"א עמ' שטח) "רבים באים לירושלים תדיר, אנשים ונשים, מדמשק וצובה וכל גלילות הארץ, לראות בית-המקדש ולבכות עליו" – (וכן עשה הוא עצמו, בהר הזיתים אל מול הר הבית, כמובא שם). וכן כתב הכפתור-ופרח (בפ"ו) "ומה שאנו נוהגים עם אחינו אנשי גאולתנו יושבי הארץ...לעלות לירושלים בחגים ובמועדים, אינו אלא מפני עגמת נפש, רצוני לומר, להרבות עגמת נפש"⁸.

ח. כמה תקנות קבעו חז"ל משום "זכר למקדש". וביארו בגמרא "ומנלן דעבדינן זכר למקדש? דאמר קרא "כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאך נאום ה', כי נדחה קראו לך, ציון היא, דורש אין לה" – מכלל דבעיא דדישה" (סוכה מא.). כלומר, שבזכות הדרישה תהיה לנו רפואה למכותינו (-חת"ס שם). אמנם, חז"ל תקנו זכר רק לדברים מסוימים (ראה סוכה מד.). אבל נראה שבוירך זו, טוב להוסיף ולנהוג זכר למקדש גם במה שלא נקבע כחובה. וודאי שהעלייה לרגל במשך זמן החורבן, נעשתה גם מתוך הרצון לעשות זכר למקדש, כמו שנראה מדברי התשב"ץ (ח"ג ר) – "ויש סמך וראיה שקדושת העיר היא קיימת, שעדיין הם עולין לרגל ממצרים ושאר ארצות" – (ואולי כוונתו לא רק למנהג, אלא לנוצח ממש). וגם בדורותינו התעוררו לחדש מנהגים זכר למקדש – כמו מצות ההקהל, שעורר עליה בדור הקודם הגאון האדר"ת (אשר עליו מעידים "שהיה רגיל להתאונן על כמה מצוות שאין עושים זכר למקדש" – עיר-הקדש-והמקדש ח"ד פט"ו).

וכיום; ע"י העלייה להר הבית ניתן לעשות זכר לכמה מצוות, שהוזכרו בפרק הקודם, שמקומן הוא בהר הבית. וגם מצוות הנוהגות במקדש עצמו, כמו מצות ראייה – (ראה הלכות חגיגה פ"א ה"ג), הרי ה"זכר" להן מתקיים בהר הבית יותר מאשר במקום

יא. וכמה הפליגו בזה בזה-חדש לאיכה (צא ע"א): "שלחו להו בני ארעא קדישא... אבל אן אית לך למבכי ולמעבד הספדא... דאנן בנהא דמטרוניתא ואנן מבני ביתא וידעין יקרא דמארי עלמא, ולן יאות למבכי... נקרב בכל יומא לגבי ערסא דאימנא ולא נשכח לה תמן. נשאל עלה – לית מאן דישגח עלן, נשאל לערסא דילה – אתבלבלא. נשאל לכורסיא – נפלה. נשאל להיכלין דילה – אומאן אינון דלא ידעין מינה... לן יאות למבכי, לן יאות למספד, ננשק עפרא דריגלהא. ננשק אתר בית מותבה, ננשק כותלי דהיכלא ונבכי במרירו. ואנן נפתח בהספידא דחמינן בכל יומא כל האי. נבכי תדיר ולא אתנשי מרירו דבכיה מגן". תרגום הסולם: שלחו להם בני ארץ הקדושה... אבל אנו יש לנו לבכות ולעשות הספד ולנו שלח הקב"ה ספר הספד. שאנו בני המלכה (-השכינה) ואנו מבני ביתא וידעין כבוד אדון העולם ולנו ראוי לבכות... אנו קרבים בכל יום למיטו; של אמנו ואין אנו מוצאים אותה שמה. אנו שואלים עליה – ואין מי שיביט עלינו. נשאל את מיטתה – והנה מתבלבלת. נשאל את כסאה – והנה נופל. נשאל את היכלותיה – והם נשבעים שאיננו יודעים ממנה... לנו ראוי לבכות, לנו ראוי להספיד. ננשק עפר רגליה, ננשק מקום בית מושבה, ננשק כותלי דהיכל ונבכה מרה. אנו נפתח בהספד, מפני שאנו רואים כל כך, נבכה תמיד ומרירות הבכיה לא תשכח ממנו.

אחר. ועוד: גם ההתכנסות בהר הבית לתפילה וכיו"ב, מהווה זכר לזמן המקדש, שאז היו עורכים כינוסי תפילה גדולים בשטח הר הבית (ראה למשל בהלכות תענית פ"ד הט"ו), ולכן הציעו כמה גדולים בדורנו להקים בית כנסת בהר הבית (עיר-הקדש-והמקדש ח"ה פ"ט וקבצי תחומין גז).

ט. לכל זה יש להוסיף שהמציאות הקיימת היום בהר הבית היא חלול ה'; חורבן המקדש, כמו החורבן בכלל, הוא חלול ה', ועל כן כשהתחנן דניאל איש חמדות על הגאולה ובנין הבית, אמר "ועתה שמע אלהינו אל תפילת עבדך ואל תחנוניו והאר פניך על מקדשך השמם למען אדני... למענך אלהי כי שמך נקרא על עירך ועל עמך" (דניאל ט, יז). וכשבנוסף לעצם החורבן נמצאים זרים במקום המקדש, ולהם הכח והממשלה שם, הרי חלול ה' גדול עוד יותר, כמו שקונן ירמיה "כי ראתה גויים באו מקדשה אשר ציוות לא יבואו בקהל לך" (איכה א, י). ויותר מתגבר חלול ה' כשזרים אלה הם אויבי ישראל, שאחיותם בהר הבית היא חלק מרכזי במלחמתם בישראל – "זכור עדתך קנית קרם... הר ציון זה שכנת בו... שאגו צורריך בקרב מועדיך (ביהמ"ק)... שלחו באש מקדשך לארץ חללו משכן שמך... קומה אלהים ריבה ריבך, זכור חרפתך מיני נבל כל היום" (תהילים עד). "באו גויים בנחלתך, טמאו את היכל קדשך... עזרנו אלהי ישענו על דבר בבור שמך" (שם עט)².

הזיום – כשהר הבית מוצג לעיני כל כ"מקום קדוש" לזרים³, וכל זיק של קשר יהודי מוסתר ומוכחש – האין זה חלול ה'?! וכשהמוני אדם באים להר הבית ומשתחוים ואחוריהם אל היכל ה' – האין זה חלול ה'?! וכשמטעם נציגי ה"זרים" נמנע מיהודים להתפלל בהר הבית – האין זה חלול ה'?! וכשבהר הבית נאספים אויבינו לשמוע הסתה ל"מלחמת קדש" בישראל – האין זה חלול ה'?! ומה גדל חלול ה' בשלצערנו,

יב. וכך קונן הרמב"ן: "ועל אלה אני בוכיה, כי נשאר העיר שמה ושאיה... הרביר לפני ולפנים היה מעון תנים, וההיכל והר הבית לשמיר ושית. עלה כולו קמשונים, כסו פניו חרולים. ומרעה הוא לכפירים, ואויבינו פלילים. זה מחריב ועוקר את הגבולים, וזה מציב ומקים אלילים. ובאו בו פריצים ומחללים, ואל אל לא יושיע בתוכו מתפללים. כל ערל וטמא בבית תפילה נתן תיפלה, ובהיכל האלוהים, ללא אלוהים יענו הו, זה, זו כוחו לאלוהו... על זה היה דוה ליבנו, על אלה דאבה נפשנו..." (כתבי הרמב"ן ח"א עמ' תכו).

ובדור שלאחריו התפלל ר' אשתורי הפרחי – "ארון יחיד, אל הבית הזה אורו של עולם. זה עני קורא. שופך שיח חזק מרה... והגברי אשר לא מעמך ישראל גדול בבית, ואין איש מאנשי הבית שם בבית..." (כפתור-ופרח פ"ז).

יג. ולא לחינם השתמשו הפוסקים בביטוי "קובה" כדי לתאר את המבנה שבמקום המקדש בומיניו, כמו שהביא הב"ח (אר"ח תקסא, ד בשם ליקוטים) – "כשאדם בא לירושלים ורואה את הקובה של ביהמ"ק... חייב להשתחוות נגדה ולקרוע..." הביטוי "קובה" משמש לציון בית של זנות (כמו במדבר בה, ח).

בין הגורמים למצב העגום הזה יש גם יהודים, אם מדעת ואם שלא מדעת, אם במעשה ואם בהסכמה שלאחר מעשהו ומזותית אחרת; הגויים באים בהמוניהם להר הבית בימי-אידיהם, ובוזה מכבדים, לדעתם, את המקום הקדוש – ואם דוקא היהודים לא יפקדו את המקום יהיה בזה חלול ה'. ובדומה למה שכתב המגן-אברהם בהלכות שבת (רמד סק"ח), שגם באופן שמותר לבנות ע"י נכרים בשבת, הרי במקומות שהגויים אינם מרשים לעשות נולאכה בימי-אידיהם – אם אנו נעשה זאת בשבת יהיה בזה חלול ה'.

וכשיש מצב של חלול ה' ודאי שראוי להתאונן על כך ולהתפלל להשבת כבוד ה'. אלא שבזה אין להסתפק אלא במצב של חוסר-אונים מוחלט, אולם כשאפשר גם לפעול במעשה לשינוי המצב – אי אפשר לשתוק ולא לעשות דבר, שהרי בחוסר-המעש יש משום השלמה מסוימת עם חלול ה', אשר הוא עוון גדול ביותר (–ראה הלכות תשובה פ"א ה"ד). ולענינו; המצדדים בעליה להר הבית טוענים שככל שיעלו יותר ויותר אנשים, נוכל, בדרכים שונות, להטות את הכף מחלול ה' לקדוש ה'.

מכל הטעמים האלה, או גם מטעמים נוספים¹, נהגו בכל הזמנים לעלות לירושלים בכלל, ולמקום המקדש בפרט, כמו שכבר הבאנו. ונביא עוד מספר דוגמאות לכך: ר' עקיבא וחבריו עלו לירושלים והגיעו עד הר הבית בשהעיר והמקדש היו שוממים (מכות כד: ונראה שם שגם נכנסו להר הבית). ובימי הרנא ר' יוסי מסופר על אשה ש"עולה לרגל" (נדרים כג. ומזהר"ץ חיות שם). ובתנא דבי אליהו (פכ"ח) – "שוב פעם אחת נכנס ר' נתן לביהמ"ק ומצא ביהמ"ק חרב ובתל אזור עומד". ועוד אנו מוצאים שגם בתנאים קשים ומסוכנים התמידו לעלות לירושלים. כדברי המדרש (איכה רבה א, נב) "אלה אזכרה – לשעבר הייתי עולה בצילו של הקב"ה ועכשיו בצילו של מלכויות. אספסינוס קיסר הושיב שומרים רחוק מפומעיס (צ"ל מאמעוס) ו"ח מיל, והיו שואלים לעולי רגלים ואומרים להם – למי אתם? והיו אומרים להם – אספסיאני, טרכייני, אדרייני (–כלומר היו מתחזים לרומאים, או למומרים). אמר ר' ברביה, אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה, לשעבר הייתי עולה וסלי ביבורים על

יד. יתכן שבזמן התנאים והאמוראים, כשעדיין היה אפשר להטהר מטומאת מת והיו יכולים להכנס למקום העזרה – היו עולים לרגל לא רק כזכר אלא כחיובו כיון שאף שלרוב הדעות, מצות "יראה כל זכורך" היא דוקא בהבאת קרבן (–רמב"ם הלכות חגיגה פ"א ה"א), אך מ"מ יש הסוברים, בעיקר ע"פ הירושלמי (חגיגה פ"א ה"א), שיש מצות ראייה גם בלי קרבן, ואם כן אפשר שנוצרה זו נוהגת גם בזמן החורבן – ראה טורי-אבן לחגיגה ב. מנ"ח מצוה תצ, שרי-חמד (כרך ו) מערכת א"י ופירושי ר"י פערלא על סהמ"צ לרס"ג עשה מו.

ראשיו...ועכשיו "אדרם" – דמומה סלקא דמומה נחתא. לשעבר הייתי עולה בשירות ובזמירות לפני הקב"ה... ועכשיו בבית סלקא בבית נחתא".

וכך התמיד הדבר בכל הדורות; בזמן הגאונים – "ורב האי היה עולה בכל שנה לירושלים מבבל" (–ספר חסידים מהדורת מקיצי נרדמים סימן תרל). ובזמן הראשונים – ריה"ל, הרמב"ם והרמב"ן, וכך רבים אחרים, עד לימינו (–וראה עיר-הקדש-והמקדש ח"ג פט"ו, הר-הקדש עמ' רעג, ועוד).

עדות מפורשת על כניסה להר הבית עצמו, יש בירושלמי (פסחים פ"ז הי"ב), ששם מסופר על אמוראים שחלצו נעליהם כשנכנסו להר הבית – מאות שנים אחר החורבן. גם ממקורות אחרים נראה שהיתה נוכחות של יהודים בהר הבית עצמו לאחר החורבן (–ראה במקורות המצוינים לעיל פרק ז. וההסטוריונים דנו בשאלת קיומו של ביכנ"ס בהר הבית בתקופה הערבית – ראה במאסף "ציון" חוברת ג ובספר הר הבית פכ"ו).

לסיכום: אפשר בהחלט לטעון שעל אף כל האמור, עדיין, מבחינת ההלכה ה"יבשה", יכול כל אחד להסביר מדוע אין הוא מחויב לעלות להר הבית, או לעסוק בנושא. אך המצדדים בעליה אומרים שלאור הדברים הנ"ל, ולאור המציאות היום, לפחות יש לכלול את העיסוק הקדוש הזה בתוך המסגרת הרחבה שעליה אנו נשאלים בבי"ד של מעלה "ציפית לישועה?". וגם אם היחיד יכול לפטור עצמו מכך מסיבות שונות, הרי אין לבוא בטענות למי שמחפש לעשות נחת רוח ליוצרו, וברצונו "לקרב עת בוא תקותינו" (כלשון ריה"ל), ומשום כך עוסק בענין.

הנה חרגנו הרבה מדיון הלכתי רגיל, ועסקנו גם בטעמים כללים. אך כעת נחזור להלכה, ושוב נאמר; לאור הדברים הנ"ל, מדוע יש לאסור את העליה להר הבית מכל וכל? אמת, אם העולים להר הבית היו עושים זאת מתוך זלזול וקלות ראש, היה צריך לטעון כלפיהם "מי ביקש זאת מידכם רמוס חצירי". אבל צא וראה שהיום רבים והולכים יראים ושלמים, המקפידים על קלות וחמורות, שעולים להר הבית לשם שמים, ומורא המקדש מתחזק בהם עקב כך – האם ראוי לאסור זאת עליהם?

ד. גזירה?

כמובן, אי אפשר להתעלם מן המציאות שנהגה בדורות האחרונים, שבדרך כלל נמנעו מלהכנס להר הבית¹⁰. אמנם, בזמן הרדב"ז עדיין לא היה כך המצב, כפי

טו. דבר זה נבע גם מהעובדה שהמוסלמים לא הרשו זאת. ובספר "ימי שמואל" (–זכרונות תושב ירושלים לפני כשמונים שנה) מתואר כיצד עולים יהודים יראי שמים (מה"שוב הישן") להר הבית ברגלים

שמוכח מתשובותיו (תשובה תרצא), אבל כבר לפני כ-200 שנה מציין המהר"ח אלפנדרי, ב"דרך הקדש" (דף ו ע"א), שנמנעים מלהכנס להר הבית, ומנסה למצוא סיבה לדבר (עיי"ש שכותב לבסוף שהנמנעים אל ישנו ממנהגם). ולאחר מלחמת ששת-הימים יצאו הרבה רבנים מגדולי ישראל בכרוז שלא לעלות להר הבית, וכן פרסמה הרבנות הראשית.

אך צריך להדגיש שכפי הנראה אין זו תקנת, או גזירה על הציבור, שלא להכנס להר הבית, אלא הנחיה כללית, הנובעת בעיקר מן הדוששות שהובאו לעיל. לכן, אין לראות בכרוזים אלה מקור המחייב מצד עצמו, ואפשר וצריך לדון בסיבות שבגללן נכתבו¹⁰. וכן גילו דעתם כמה מהחתומים על הכרוזים (-כמו הגרש"ז אויערבך וצ"ל, בתשובה לשאלתנו) - שאין לראות בזה גזירה בעלת תוקף עצמאי (ויש להוסיף, שממילא בפועל לא פשטה "גזירה" זו שלא להכנס להר הבית).

(ואולי הכוונה שם לבנין ה"מחמיה"). תחת עינם הפקחה של הערבים ששמרו את שפתותיהם שלא יתפללו, והרבה פעמים אף מנעו לגמרי את כניסתם. וראה עוד: זאב וילנאי, ירושלים, חלק א עמ' 280 והלאה.

טז. ודוגע בעצמך; אם יהיה ניתן, דרך משל, להתגבר על הבעיות הרבות שבדבר ולהקריב קרבן פסח בזמן קרוב - האם יעלה על הרעת שלא נוכל לעשות זאת מחמת ההנחיה שלא להכנס להר הבית? הרי ודאי שהגדולים החתומים על הכרוזים לא התכוונו לאסור את המזרח ובכך למנוע קיום מצוה. וצריך לומר שהגדולים הנ"ל כיוונו רק למנוע פגיעה חלוול בהר הבית, ידבר זה מצריך בדיקה מתמדת של הפטר מול רוח.